

XI. správa SNB (1974–1988)

Stručný nástin vývoje a činnosti Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky

► Petr Zeman

Mezi priority Státní bezpečnosti patřila od jejích počátků „ochrana hospodářství státu“ před působením vnějších i vnitřních nepřátel. Státní moc si po válce dobře uvědomovala, že ekonomika je citlivým a snadno napadnutelným cílem, a proto již od počátku budovala samostatné útvary, které se měly na její ochranu specializovat. Po přechodném období v šedesátých letech, kdy byla ochrana ekonomiky sloučena s ostatními kontrarozvědnými problematikami, se opět osamostatňuje, aby pod názvem **XI. správa SNB** „chránila“ československou hospodářskou základnu takřka po celou dobu normalizace.

Vývoj útvarů pro ochranu ekonomiky do roku 1974

Problematicke ochrany ekonomiky, výrobních zdrojů a dopravy se složky Státní bezpečnosti ČSR věnovaly již od roku 1945. Po skončení druhé světové války se kladl důraz zejména na ochranu zestátněných závodů a vyvlastněného majetku v Sudetech i jinde proti případným sabotážím.

Ochrana hospodářství a obchodu pochopitelně zůstala státním zájmem i po únoru 1948. Koncem roku 1948 se ochranou hospodářství zabýval v rámci skupiny **BAa** (tzv. vnitřní státní bezpečnost) její **III. sektor** (hospodářské zpravodajství). Po organizačních změnách souvisejících se vznikem ministerstva národní bezpečnosti v první polovině roku 1950, přešla problematika boje proti „špionáži, záškodnictví, diverzím a sabotážím v průmyslu, dopravě a spojích“ na III. sektor Velitelství StB. Jednotlivá oddělení tohoto sektoru měla na starosti ochranu průmyslu, obchodu, dopravy a ochranu státního tajemství. V červnu 1952 došlo v souvislosti s dalšími organizačními změnami a přejmenováním Velitelství StB na Hlavní správu Státní bezpečnosti k přejmenování III. sektoru na **III. odbor StB**.¹

Již zanedlouho poté – po opětovném sloučení ministerstva národní bezpečnosti s ministerstvem vnitra v září 1953 – byla novým ministrem Rudolfem Barákem provedena další reforma. Při ní došlo ke zrušení Hlavní správy Státní bezpečnosti a k vytvoření

1 Více k organizační struktuře ekonomické kontrarozvědky v letech do roku 1953 viz DVOŘÁKOVÁ, J.: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Sešity ÚDV č. 16*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2007.

jednotlivých správ dle jejich zaměření, což mělo napomoci lepšímu využití sil na zpracovávání určených problematik. Kontrarozvědná ochrana ekonomiky tak připadla IV. správě MV a kontrarozvědná ochrana dopravy a spojů V. správě MV. Tato organizace vydržela až do počátku šedesátých let dvacátého století.²

Na počátku 60. let probíhala na MV rozsáhlá diskuse o dalším vývoji a směřování Státní bezpečnosti, do níž se promítly i celospolečenské změny v Československu a mezinárodní situace tohoto období. Postupně převládl názor, že v rámci dobudování základů socialismu není nutné nadále tolik akcentovat „boj proti vnitřnímu nepříteli“, a místo toho se věnovat především „ochraně proti působení zahraničních rozvědek a nepřátel režimu z řad emigrace“. Současně se projevil tlak na racionalizaci přebujelého řídicího aparátu ministerstva vnitra. Na konci roku 1962 tak byla zrušena V. správa MV a její činnost (kontrarozvědná ochrana dopravy) byla převedena na IV. správu MV.

Následujícího roku koncentrace kontrarozvědných součástí StB dále pokračovala. K 31. prosinci 1963 byly Rozkazem ministra vnitra (RMV) Lubomíra Štrougala č. 46/1963 zrušeny II. správa MV (kontrarozvědka pro boj proti nepřátelským rozvědkám), III. správa MV (kontrarozvědka pro boj proti vnitřním protisocialistickým silám) a IV. správa MV (kontrarozvědka pro ochranu ekonomiky).³

Zároveň k 1. lednu 1964 vznikla nová „kontrarozvědná správa MV“ s krycím označením **II. správa MV**, která obhospodařovala všechny problematiky zrušených celků. Vyvrcholením integračních procesů bylo opětovně vytvoření Hlavní správy Státní bezpečnosti v roce 1966. Kromě kontrarozvědné správy do ní byly jako její součásti začleněny také vojenská kontrarozvědka (III. správa MV), správa sledování (IV. správa MV) a statisticko evidenční odbor (1. zvláštní odbor MV).⁴

V roce 1969 byly kontrarozvědné problematiky z části přeneseny na nově vzniklé orgány ministerstev vnitra ČSR a SSR, avšak již během roku 1970 se projevil zpětný integrační tlak, které vedly v lednu 1971 ke sloučení většiny kontrarozvědných útvarů pod obnovenou Hlavní správou kontrarozvědky. Ta v této podobě existovala až do roku 1973. Již v roce 1969 po „stabilizaci“ situace na ministerstvu vnitra, však bylo „starými kádry“ poukazováno na skutečnost, že sloučení kontrarozvědných správ bylo chybou, která přispěla k nástupu „kontrarevolučních živlů“ v roce 1968. Hlavní výhrady směřovaly k malé pružnosti řízení velkého organizačního celku a jeho neschopnosti dostatečně rychle reagovat na měnící se vnější podmínky.

2 O vývoji správ StB v padesátých a šedesátých letech viz FROLÍK, J.: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*. In: *Sborník archivních prací, ročník XLI*, 2. díl, Ministerstvo vnitra Praha 1991, s. 447–510 a Frolík, J.: *Ještě k nástínu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*. In: *Sborník archivních prací, ročník LII*, 2. díl, Ministerstvo vnitra Praha 2002, s. 371–520.

3 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl, 1951–1970 (dále jen A 6/4), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 925, RMV ČSSR č. 46/1963.

4 ABS, f. A6/4, inv. j. 1030, RMV ČSSR č. 12/1964.

Námítky byly vznášeny také vůči malé schopnosti Hlavní správy kontrarozvědky plnit úkoly ve všech oblastech rovnoměrně, a vůči její nízké výslednosti práce.⁵

Vznik XI. správy SNB

Dne 14. ledna 1974 předložil na schůzi kolegia ministra vnitra tehdejší náměstek genmjr. Ing. Ján Hanuliak návrh na nové uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, který předpokládal rozdělení současné Hlavní správy kontrarozvědky na tři samostatné správy tak, jak tomu bylo v padesátých letech.⁶ V důvodové zprávě pro tento návrh se uvádí, že sloučením původně samostatných správ se „omezila pružnost řízení velkého organizačního celku, nerozvinuly se nové metody a formy činnosti kontrarozvědky,“ což v důsledku vedlo v roce 1968 „k ochromení Státní bezpečnosti, zejména té části rozpracovávající vnitřního nepřítel [...] stagnaci kontrarozvědné činnosti a vyzrazení forem a metod státobezpečnostní práce.“⁷

Po roce 1969 se sice podařilo „nepříznivý trend“ zvrátit, protože však „soustředěný postup protivníka“ nepolevil, bylo nutno přikročit k vytvoření specializovaných součástí, které „by měly mít ucelený přehled o poznání záměrech, zájmech, tendencích a metodách protivníka dle stanovené gesce.“ Rozdělení také přispěje k součinnosti s orgány ostatních států socialistickému bloku, protože se organizace přiblíží té „jaká se osvědčuje u přátel.“⁸

Po rozsáhlé debatě, věnované především problémům s personálním zabezpečením nově vzniklých útvarů a spoluprací s krajskými správami, byl předložený materiál ministrem vnitra Jaromírem Obzinou schválen s tím, že budou dopracovány dílčí otázky týkající se zejména systematizace.⁹ Navrhované změny, které byly součástí rozsáhlejší reorganizace ministerstva vnitra, se realizovaly v polovině roku 1974.

Rozkazem ministra vnitra byla k 1. červenci 1974 zrušena Hlavní správa kontrarozvědky a místo ní vznikly správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (krycí název II. správa), správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (krycí název X. správa) a správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (krycí název XI. správa).¹⁰ Rozkaz také upravoval reorganizaci a centralizaci kontrarozvědky na Slovensku (vznik kontrarozvědky v Bratislavě – XII. správa), pasových záležitostí (vznik centralizované správy pasů a víz) a vyšetřování (centralizace do správy vyšetřování StB). Náčelníkem nově vzniklé XI. správy se stal genmjr. Bohumír Molnár, kterému se tak dostalo definitivního zadostiučinění za ponížení roku 1968.¹¹

5 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra III. díl, 1966–1975 (dále jen A 2/3), inv. j. 589, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

6 ABS, f. A 2/3, inv. j. 581, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

7 Tamtéž, inv. j. 589, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

8 Tamtéž.

9 Tamtéž, inv. j. 595, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

10 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra VI. díl (dále jen A 2/6), inv. j. 204, RMV ČSSR č. 15/1974.

11 Více k osobě Bohumila Molnára viz ŽÁČEK, P.: *Vzestupy a pády Bohumíra Molnára*. In: ČE-LOVSKÝ, B. (ed.): *Oči a uši Strany. Sedm pohledů do života StB*. Tilia, Šenov u Ostravy 2005.

Koncem července 1974 měl nově vzniklý útvar 218 systematizovaných tabulkových míst, z nichž bylo skutečně obsazeno 183.¹²

Dovršením vzniku XI. správy se stal její organizační řád, který vyšel rozkazem ministra vnitra v únoru 1975.¹³ Ten XI. správě stanovil jako prioritu pochopitelně kontrarozvědnou ochranu československé ekonomiky „*před nepřátelskou činností kapitalistických rozvědek, monopolů, firem a mezinárodních organizací pronikajících do československého národního hospodářství a oblasti zahraničně-ekonomických vztahů ČSSR.*“¹⁴ To se dělo především sledováním zahraničních zastoupení západních firem, agenturním pronikáním do československých podniků zahraničního obchodu, či institucí RVHP sídlících na území ČSSR a monitorováním potenciálně nebezpečných pracovníků v těchto institucích (především bývalých předsrpnových vedoucích zaměstnanců, popř. vědců).

Podobně XI. správa postupovala v dalším okruhu své činnosti, a to při „kontrarozvědné ochraně“ vědeckých institucí zabývajících se základním a aplikovaným výzkumem v oblasti přírodních a technických věd. S tím bylo spojeno i sledování mezinárodních vědeckých symposií a průmyslových výstav a veletrhů. Další zájmovou oblastí XI. správy byla ochrana zájmových oblastí československého průmyslu, energetiky a zemědělství. Důraz byl pochopitelně kladen na podniky se zbrojní výrobou, elektrárny a těžbu paliv. Specifické postavení pak zaujímal československá naleziště uranu. Velmi důležitou činností XI. správy bylo zajištění ochrany dopravy a spojů, včetně zajišťování bezpečnosti letectví a předcházení únosům. Posledním významným úkolem XI. správy bylo zabezpečení ochrany státního tajemství (OST), včetně prověrek, zpracovávání metodik a dalších úkonů s ochranou státního tajemství souvisejících.

XI. správa rovněž metodicky vedla příslušné odbory na krajích a spolupracovala s nimi při realizaci celostátních či jinak důležitých akcí. Úzká spolupráce existovala i s dalšími kontrarozvědnými správami, zejména při akcích přesahujících působnost jednotlivých útvarů, předávání poznatků o osobách, tvorbě norem kontrarozvědné práce atd. Důležitou byla i spolupráce s III. správou (vojenská kontrarozvědka) na úseku zbrojní výroby a OST, či spolupráce s I. správou (rozvědka) při výjezdech do zahraničí, i s ostatními útvary vnitra.

Organizace XI. správy v letech 1974–1980

Organizační struktura XI. správy se řídila stejnými zásadami jako organizace všech výkonných součástí ministerstva vnitra. Tzv. funkční útvary zajišťovaly chod správy po administrativní a provozní stránce, kdežto útvary výkonné

12 ABS, přírůstek 1237, Statistická zpráva o početních stavech FMV, červenec 1974.

13 Tamtéž, f. A 2/6, inv. j. 252, RMV ČSSR č. 11/1975.

14 Tamtéž.

se zabývaly operativní kontrarozvědnou činností. Po svém vzniku měla XI. správa následující strukturu:¹⁵

- **Vnitřní odbor**

Zabezpečoval administrativní a spisovou agendu v rámci celé XI. správy. V legislativní oblasti zajišťoval přípravu interních předpisů správy a vedl dokumentaci zákonů a interních norem ministerstva vnitra. Dále se staral o obhospodařování hospodářsko-finančních záležitostí správy, o ochranu utajovaných skutečností a dopravní službu. Posledním úkolem bylo zajišťování bojové a tělesné přípravy příslušníků XI. správy a mobilizační úkoly.

- **Inspekce náčelníka XI. správy**

Inspekce náčelníka kontrolovala plnění interních předpisů ministerstva a náčelníka správy. Následná vyhodnocení předkládala k posouzení náčelníkovi správy. Prováděla také šetření kázeňských či jiných přestupků příslušníků správy a zpracovávala návrhy na zlepšení stavu v tomto směru.

- **Kádrová skupina**

Řešila personální otázky správy, včetně nábory nových zaměstnanců a tvorby kádrových rozkazů. Vybírala také příslušníky k dalšímu vzdělávání, ať již v Československu nebo na školách v SSSR. Zpracovávala i „rozbory morálně politického stavu“ příslušníků XI. správy, a z toho plynoucí návrhy na kázeňská a jiná opatření.

- **Skupina pro plán, řízení, koordinaci a kontrolu**

Hlavním úkolem skupiny bylo zpracovávání ročních plánů činnosti, kontrola jejich plnění a následné vyhodnocení.

- **Samostatné oddělení analyticko-informační (SOAI)**

Jeho hlavním úkolem bylo „analyzování činnosti nepřátel“ a jiných potencionálně nebezpečných jevů na úseku ochrany ekonomiky. Zabývalo se rovněž vyhodnocením metod a forem kontrarozvědné práce XI. správy a zpracovávalo návrhy na jejich případné zlepšení. Informace o činnosti byly následně předkládány náčelníkovi nebo vyšším orgánům ministerstva. Oddělení také zabezpečovalo přenos informací mezi správou a vedením ministerstva a ostatními součástmi StB. Posledním úkolem byla tvorba podkladových materiálů k propagandě a „kontrapropagandě“.

15 Struktura XI. správy a následné organizační změny byly rekonstruovány rozsáhlou rešeršní činností jak ve fondu Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa) 1974–1988, tak v jiných fondech. Hlavními zdroji byly tyto archivní materiály: Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974 (ABS, f. A 2/3, inv. j. 581); Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975, 1978 (ABS, f. XI. správa, kart. č. 5, 8, 9); Organizační řády správy pro ochranu ekonomiky vydané RMV ČSSR č. 11/1975 (f. A 2/6, inv. j. 252) a RMV ČSSR č. 41/1980 (ABS, f. A2/7, inv. j. 209).

Výkonné útvary XI. správy tvořilo pět odborů:

- **1. odbor**

Jeho úkolem byla kontrarozvědná ochrana orgánů a organizací, které se zabývaly řízením a plánováním ekonomiky ČSSR a mezinárodní ekonomickou integrací států východního bloku. „Zpracovával“ také velké množství ústavů Československé akademie věd. Odbor sestával ze dvou oddělení:

1. *oddělení* mělo na starost ochranu ekonomické integrace a orgánů RVHP na území ČSSR, dále ochranu institucí plánování a řízení ekonomiky a boj proti ovlivňování československé ekonomiky pomocí zahraničního kapitálu.

2. *oddělení*

se zaměřovalo na ochranu vědeckotechnických ústavů ČSAV (především v oblasti jaderného výzkumu), Federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj a na ochranu mezinárodních vědeckých konferencí a symposií. Dále na problematiku výzkumu a aplikace výpočetní techniky, licencí a výjezdů vědců do zahraničí.

- **2. odbor**

Hlavní činností byla kontrarozvědná ochrana podniků zahraničního obchodu (PZO) s kapitalistickými státy a obrana proti možným „nepřátelským projevům“ ze strany obchodních poboček zahraničních firem v ČSSR. Odbor se členil na tři oddělení.

1. *oddělení*

zpracovávalo tzv. problematiku „pravicových sil“ v zahraničním obchodě – tj. zejména sledování činnosti osob zaměstnaných v oblasti zahraničního obchodu, které po srpnu 1968 nesouhlasily se vstupem okupačních vojsk, ale vzhledem k jejich zkušenostem je nebylo možno nahradit „prověřenými kádry“. Dále mělo na starosti kontrarozvědnou ochranu Federálního ministerstva zahraničního obchodu, Československé obchodní komory, obchodních oddělení na československých zastupitelských úřadech v socialistických zemích, Výzkumného ústavu zahraničního obchodu a Mechanizační ústředny zahraničního obchodu. Od roku 1975 pak ještě přibyla ochrana Ústřední celní správy.

2. *oddělení*

mělo za úkol kontrarozvědnou ochranu organizací, zastupujících zájmy západních firem v Československu.¹⁶ Sledovalo také činnost obchodních

16 Šlo především o tzv. ÚZ ZOZO – Účelové sdružení zastupitelských organizací zahraničního obchodu. Protože zahraniční firmy nemohly – až na výjimky – mít do roku 1975 vlastní obchodní zastoupení, obchodovaly s ČSSR právě prostřednictvím těchto organizací. Po roce 1975

společností, které působily v ČSSR nelegálně, činnost jugoslávských firem a podnik zahraničního obchodu Rapid.¹⁷ Poslední oblastí působnosti byla kontrarozvědná činnost při pořádání veletrhů a výstav se zahraniční účastí v Československu.

3. oddělení

se zabývalo kontrarozvědnou ochranou československých podniků zahraničního obchodu a sledovalo obchodní zastoupení firem, které provozovaly do roku 1975 na základě výjimky na území ČSSR svá obchodní zastoupení.

• 3. odbor

Tento odbor měl na starosti především ochranu důležitých celků průmyslu a zemědělství a také vědeckých pracovišť ČSAV s aplikovaným výzkumem v této oblasti. Při vzniku XI. správy se členil na tři oddělení.

1. oddělení

se zaměřovalo na problematiku paliv a energií, uranového průmyslu, plynovodů, ropovodů a stavebního průmyslu, včetně příslušných výzkumných ústavů.

2. oddělení

se zabývalo chemickým průmyslem, včetně zbrojní výroby na něj navázané. Dále výzkumnými ústavy chemického průmyslu, západními korporacemi chemického průmyslu, investiční výstavbou chemického průmyslu a organizací Interchim.¹⁸

3. oddělení

mělo chránit hutnický a strojírenský průmysl, včetně zbrojní výroby, odpovídající výzkumné ústavy, investiční akce a mezinárodní vztahy v této oblasti.

• 4. odbor

Zájem tohoto odboru se soustřeďoval na odvětví dopravy a spojů. Zpočátku byl rozčleněn do dvou oddělení.

1. oddělení

mělo za úkol kontrarozvědnou ochranu vyčleněných objektů spojů, železniční, silniční a vodní dopravy – vnitrozemské i mezinárodní.

povolovalo Federální ministerstvo zahraničního obchodu západním firmám, s nimiž mělo Československo zvláštní zájem obchodovat, zřizovat i vlastní obchodní pobočky.

17 Podnik zahraničního obchodu, který se zabýval mimo jiné i propagací v zahraničí.

18 Mezinárodní oborová organizace pro spolupráci v oblasti malotonážní chemické produkce.

2. oddělení

se zabývalo příslušnými objekty civilní letecké dopravy a reprezentacemi zahraničních leteckých společností. Zabezpečovalo rovněž metodické řízení oddělení letištních kontrol na celém území ČSSR.

- **5. odbor**

Tento odbor měl v rámci XI. správy poněkud specifické postavení. Zabýval se totiž ochranou státního tajemství, včetně vypracovávání metodik a následných kontrol. Děлил se na čtyři oddělení.

1. oddělení

neboli tzv. Sekretariát komise pro ochranu státního tajemství se zabývalo zpracováním metodik ochrany státního tajemství, preventivními opatřeními apod.

2. oddělení

mělo na starosti prověřování osob v určeném okruhu, které měly získat přístup ke státnímu tajemství. Dále zpracovávalo rozborů účinnosti přijatých opatření.

3. oddělení

se zabývalo kontrolou a režimovou ochranou vybraných objektů centrálních úřadů, např. Federálního a českého měnového úřadu, Federálního ministerstva práce a sociálních věcí, Federálního ministerstva lesního a vodního hospodářství aj.

4. oddělení

mělo stejně jako 3. oddělení za úkol režimovou ochranu důležitých institucí v Praze, jako Federálního a českého statistického úřadu, investiční banky apod.

Činnost XI. správy svou přímou činností postihovala pochopitelně jen malý výsek objektů a oblastí, především nejdůležitější centrální úřady a organizace sídlící v Praze. Objekty zájmu ekonomické kontrarozvědky na zbylém území ČSSR spadaly pod jednotlivé krajské správy StB, popř. pod XII. správu SNB (Správa kontrarozvědky v Bratislavě), kde se touto problematikou zabývaly 3. odbory těchto správ. Specifická situace byla v Praze, kde vzhledem k množství chráněných objektů byly vytvořeny tři odbory – 3a, 3b a 3c.

Změny v organizaci v letech 1974–1980

Výše uvedená struktura nevydržela XI. správě dlouho. Již 1. února 1974 vzniklo samostatné oddělení prevence a objasňování příčin mimořádných událostí. Podobné útvary vznikaly analogicky při jednotlivých krajských správách. Jak již název napovídá, mělo toto oddělení na starosti vyšetřování velmi závažných mimořádných událostí, metodické řízení skupin vyšetřování a prevence mimořádných událostí v krajích. Oddělení také vypracovávalo metodické pokyny pro prevenci mimořádných událostí. Další změna se uskutečnila roku 1973 na 3. odboru – vzniklo zde 4. oddělení, které se nově zabývalo problematikou zemědělství, včetně kontrarozvědné ochrany důležitých objektů tohoto odvětví.¹⁹

Velké organizační změny XI. správy proběhly v roce 1978. Hned ke dni 1. ledna 1978 vznikla u 2. odboru skupina pro řízení problematiky – EXPERTI. Jejím úkolem byla ekonomická kontrašpionáž proti působení čínských, jugoslávských, rumunských a albánských tajných služeb a zpravodajské vytěžování československých občanů pracujících v oblasti ekonomiky a průmyslu, kteří tyto země navštívili. K 1. červnu téhož roku proběhla změna rovněž na 4. odboru, kde vzniklo nové 3. oddělení. Zaměřovalo se především na ochranu ruzyňského letiště a letadel ČSA před možným teroristickým útokem nebo únosem.

Největší změna proběhla v létě 1978, kdy k 1. červenci vznikl zcela nový 2.a odbor. Roku 1975 byla Federálním ministerstvem zahraničního obchodu vydána vyhláška, která umožňovala západním firmám žádat československé úřady o povolení vlastního obchodního zastoupení v ČSSR. Následný pomalý nárůst nově zřizovaných zahraničních obchodních poboček byl pochopitelně StB vyhodnocen jako potenciálně nebezpečný a její reakce vyústila do výše zmíněné organizační změny.

Nový 2.a odbor sestával ze dvou oddělení, přičemž 2. oddělení převzalo takřka kompletní problematiku (kontrarozvědná ochrana ZOZO, výstav, veletrhů) původního 2. oddělení 2. odboru, které bylo zrušeno. Nově vzniklé 1. oddělení 2.a odboru se zaměřilo na sledování činnosti vznikajících poboček zahraničních společností a převzalo i problematiku jugoslávských firemních zastoupení. Zvláštní pozornost pak věnovalo emigrantům, kteří v pobočkách západních firem pracovali. Na 2. odboru tak zůstala pouze problematika československého zahraničního odchodu, rozdělená mezi dvě oddělení a samostatnou skupinu problematiky EXPERTŮ.

Poslední změnou v roce 1978 bylo vyčlenění metodického řízení a kontroly oddělení letištních kontrol (OLK) z 2. oddělení 4. odboru do samostatné skupiny

¹⁹ Struktura XI. správy a následné organizační změny byly rekonstruovány rozsáhlou rešeršní činností jak ve fondu Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa) 1974–1988, tak v jiných fondech. Hlavními zdroji byly tyto archivní materiály: Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974 (ABS, f. A 2/3, inv. j. 581); Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975, 1978 (ABS, f. XI. správa, kart. č. 5, 8, 9); Organizační řády správy pro ochranu ekonomiky vydané RMV ČSSR č. 11/1975 (f. A 2/6, inv. j. 252) a RMV ČSSR č. 41/1980 (ABS, f. A2/7, inv. j. 209).

(skupina LK). Nově vzniklá jednotka měla formovat postupy práce kontrarozvědných oddělení rozmístěných na jednotlivých letištích a kontrolovat jejich plnění.

Změny v organizaci v letech 1981–1988

Koncem roku 1980 byl Rozkazem ministra vnitra č. 41/1980 s účinností od 1. ledna 1981 vydán nový Organizační řád XI. správy.²⁰ Zatímco uspořádání výkonných součástí se nezměnilo, značné změny postihly funkční jednotky. Skupina pro plán, řízení, koordinaci a kontrolu byla zrušena, zatímco problematika mobilizačních plánů, bojové přípravy příslušníků a ochrany utajovaných skutečností přešla na novou skupinu s názvem „obránná příprava a ochrana“. Ta převzala také agendu ochrany utajovaných skutečností od vnitřního odboru. Zbytek agendy skupiny pro plán a řízení byl včleněn do oddělení analyticko-informačního, které bylo zároveň přejmenováno na analyticko-informační, kontrolní a plánovací odbor. Organizace XI. správy od roku 1981 byla tedy následující:

- **Vnitřní odbor**
(zajišťování úřední agendy správy, vedení spisové služby, zabezpečení materiálního a finančního hospodaření)
- **Inspekce náčelníka správy**
(kontrola plnění interních předpisů, šetření kázeňských či jiných přestupků příslušníků správy)
- **Kádrové a školské oddělení**
(zajišťování kádrové práce správy, vedení náborů nových příslušníků, zabezpečení služební přípravy a dalšího vzdělávání příslušníků)
- **Obranná příprava a ochrana**
(zabezpečení mobilizační a bojové připravenosti správy, organizace a kontrola bojové a tělesné přípravy příslušníků)
- **Analyticko-informační, kontrolní a plánovací odbor**
(zpracování rozborů nepřátelské i vlastní činnosti, tvorba souhrnných analýz a podkladů ke zpracování plánů činnosti správy, zabezpečení informovanosti útvarů, kontrola dodržování koncepce a zaměření kontrarozvědné činnosti)

²⁰ ABS, f. Sekretariát ministra vnitra VII. díl, 1946–1980, resp. 1969–1980 (dále jen A 2/7), inv. j. 209, RMV ČSSR č. 41/1980.

- **1. odbor**

(kontrarozvědná ochrana řídicích, plánovacích a ekonomických institucí, institucí RVHP, určených vědeckých symposií a konferencí, rozpracování nepřátelských osob z oblasti vědy a techniky)

- **2. odbor**

(kontrarozvědná ochrana podniků zahraničního obchodu, Federálního ministerstva zahraničního obchodu, Ústřední celní správy a jiných československých organizací spojených se zahraničním obchodem, problematika EXPERTŮ)

- **2.a odbor**

(sledování obchodních zastoupení zahraničních firem v ČSSR, emigrantů u západních firem v ČSSR, kontrarozvědná činnost na mezinárodních výstavách a veletrzích)

- **3. odbor**

(kontrarozvědná ochrana určených podniků průmyslu, energetiky a zemědělství a vybraných výzkumných ústavů sejtých s touto problematikou)

- **4. odbor**

(kontrarozvědná ochrana dopravy a spojů, včetně výzkumných ústavů tímto směrem zaměřených)

- **5. odbor**

(ochrana státního tajemství a kontrarozvědná ochrana určených objektů)

- **oddělení mimořádných událostí**

(prevence a vyšetřování mimořádných událostí).

Funkční součásti správy se naposledy změnilly v roce 1986 po vydání Rozkazu náčelníka XI. správy č. 11/1986.²¹ Obranná příprava a ochrana byly přejmenovány na skupinu obrany, kádrové a školské oddělení bylo po vyjmutí problematiky vzdělávání degradováno na kádrovou skupinu, vnitřní odbor byl přejmenován na organizační a operační odbor a z názvu analyticko-informačního, kontrolního a plánovacího odboru vypadlo slůvko „kontrolní“. Zmíněný rozkaz také „zlegalizoval“ existenci oddělení mimořádných událostí, které z neznámých důvodů nebylo vyjmenováno v předchozím organizačním řádu, přestože reálně nikdy svou činnost nepřerušilo.

Výkonné součásti XI. správy byly v osmdesátých letech celkem stabilní. Na počátku roku 1982 došlo na druhém odboru k rozdělení 2. oddělení (problematika podniků zahraničního obchodu) na: okruh strojírenských PZO, jež zůstal na 2. oddělení,

21 ABS, přírůstek, č. 641, kart. 9, RNS XI. správy SNB č. 11/1986.

a na okruh nestrojírenských PZO, který byl přidělen nově vzniklému 3. oddělení. Současně byla skupina pro řízení EXPERTů převedena na 2.a odbor.

V lednu 1987 vzniklo u 3. odboru nové 5. oddělení, které se zabývalo kontrarozvědnou ochranou jaderných elektráren a dalších jaderných zařízení na území ČSSR. S budováním jaderných elektráren zřejmě souvisela i změna na 4. odboru v březnu 1982, kdy vznikla zvláštní skupina, která měla pravděpodobně za úkol zajišťovat přepravu jaderného paliva. Přesné vymezení pracovní náplně této skupiny se však prozatím nepodařilo dohledat.

Změny v osmdesátých letech nepostihly jen organizaci XI. správy, ale také její vedení. Na jaře 1982 odchází do důchodu dosavadní náčelník správy Bohumír Molnár a na jeho místo je jmenován mladý, teprve šestatřicetiletý příslušník mjr. Michal Kočan, který předtím působil jako zástupce náčelníka XII. správy a v roce 1978 vedl 3. odbor (ekonomická kontrarozvědka) na téže správě. Kočan zůstal náčelníkem XI. správy až do podzimu 1987, kdy se stal zástupcem náčelníka Vysoké školy SNB. Namísto něj byl výkonem funkce náčelníka dočasně pověřen pplk. Vojtěch Zamykal, který předtím dlouho působil na II. správě SNB a poté jako náčelník sekretariátu Federálního ministerstva vnitra. Zamykal vydržel jako dočasný náčelník až do zrušení správy v polovině roku 1988.

Činnost XI. správy po jednotlivých úsecích problematik

Náplň činnosti XI. správy byla mezi ostatními správami SNB poněkud specifická. Mnohdy se objevují názory, že příslušníci pracující na této správě, se tolik nepodíleli na represích proti vlastnímu obyvatelstvu, ba naopak chránili stát – a především jeho pokladnu – před průmyslovou špionáží nebo nelegální činností zahraničních firem, které se pomocí úplatků snažily získat informace, přičemž o jejich využití dnes nelze mít přehnané iluze. XI. správa stejně tak pracovala i např. na vyšetřování případů tolik oblíbeného „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví“. Při šetření těchto kauz mnohdy opravdu postihla osoby, mající na svědomí značnou hospodářskou trestnou činnost. Rovněž některé akce, které se zaměřovaly na zjištění nehospodárně využívaných zdrojů, na preventivní opatření proti požárům, nehodám a dalším „mimořádným událostem“, by bylo možno označit v rámci běžného vztahu StB versus společnost za minimálně neutrální. Je ovšem zcela jasné, že hlavní těžiště působnosti této správy leželo – stejně jako u ostatních správ StB – v oblasti navýsost politické.

Jako první a nedůležitější úsek kontrarozvědné práce byl vždy uváděn úsek ochrany československé ekonomiky před působením nepřátelské činnosti „pravických oportunistických a ostatních antisocialistických sil“. V rámci své působnosti se jím zabývaly všechny odbory XI. správy. V praxi to znamenalo sledování, vyšetřování a postih všech osob v oblasti ekonomiky, které si dovolily luxus vlastního (a tudíž pochopitelně negativního) názoru na stav ekonomiky ČSSR, nebo dokonce celé

„světové socialistické soustavy“. Dalším závažným a postihovaným prohřeškem bylo zpochybňování systému centrálně plánované ekonomiky, což podrývalo jeden ze základních pilířů socialistického uspořádání státu. Značnou pozornost XI. správy si logicky vysloužili i představitelé ekonomických reforem šedesátých let a nejrůznější vědečtí a vedoucí pracovníci, kteří „politicky selhali“ v krizovém období let 1968–1969. Vzhledem k jejich množství a k tomu, že se jednalo mnohdy o špičkové odborníky, kterých se nebylo možno plošně zbavit, byli alespoň podrobeni přísnému dohledu. Každý odbor XI. správy vedl seznamy nepřátelských osob zaměstnaných v zájmových objektech a snažil se rozkrýt okruh jejich styků, kontakty ze zahraničím apod. Záměrem StB bylo, co nejvíce tyto „nepřátelské osoby“ izolovat – např. nátlakem na jejich spolupracovníky, rozšiřováním dezinformací a různými formami kompromitace. Cílem bylo jejich přeřazení na jinou práci, pokud možno na méně exponované pracovní úseky, jakmile to podmínky dovolily. Pokud ovšem míra jejich činnosti z hlediska StB překročila únosnou mez (například podpis pod Chartou 77), následovala ztráta zaměstnání a jakékoli vyhlídky na další profesní růst. Podobnému osudu se však bylo možné částečně vyhnout vynucenou spoluprací s StB.

Okruh zájmových osob byl poměrně široký; například roku 1978 bylo XI. správou evidováno celkem 1584 nepřátelských osob – z toho 53 v I. kategorii nebezpečnosti, 259 ve II. kategorii, 1003 osoby ve III. kategorii, 269 ve IV. kategorii nebezpečnosti. Z tohoto počtu byl na 111 osob zaveden svazek, tj. StB se o ně aktivně zajímala.

Roku 1983 zpracovávala XI. správa již 1727 nepřátelských osob, z toho devět v I., 55 osob ve II., 1318 ve III. a 325 osob ve IV. kategorii nebezpečnosti. Ekonomické kontrarozvědce se tak zdánlivě dařilo snižovat počet tzv. vnitřních nepřátel nejnebezpečnějších kategorií v zájmových objektech (docílením propuštění těchto osob z práce, donucením k emigraci apod.) Potvrzení této domněnky bude vyžadovat hlubší výzkum.²²

Z nejdůležitějších osobností československé vědy a hospodářství byli XI. správou (převážně 1. nebo 2. odborem) zpracovávaní například iniciátor a obhájce ekonomických reforem šedesátých let Ota Šik (EKONOM), Ing. Karel Matějka – bývalý vedoucí kabinetu mezinárodní dělby práce a zastánce Šikových reforem (ŠÉF), reformní ministr školství z roku 1968 Vladimír Kadlec (VĚDEC), ekonomové Rudolf Zukal (KURT), Čestmír Kožušník (BETA) nebo Otakar Turek (PLÁNOVAČ), bankéř Otakar Pohl (EXPERT) a mnoho jiných. Na XI. správě byly vedeny svazky i na budoucí významné osobnosti polistopadové politiky, později působící v prognostickém ústavu – na Václava Klause (KLUK) a Miloše Zemana (MAN). Stejně tak byl XI. správou veden svazek na ředitele prognostického ústavu Valtra Komárka (VALTR). Státní bezpečnost se ovšem zajímala i o mnohem méně exponované „pravicové elementy“. Zřejmě nejrozsáhlejší ucelenou skupinou byli 4. odborem XI. správy zpracovávaní bývalí členové Federace lokomotivních čet ČSD, která se pro své působení v roce 1968 ocitla na indexu.

22 ABS, f. XI. správa, kart. č. 9 a 17, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1978 a 1984.

Mezi nejvýznamnější akce XI. správy zaměřenou proti opozici v ekonomické oblasti se řadí akce KRUH, která byla zahájena v polovině roku 1980 v reakci na události v Polsku. Komunistické vedení se obávalo případných dělnických protestů po vzoru Solidarity a požadovalo vytvoření preventivních plánů zásahu proti případným masovým stávkovým akcím nebo demonstracím ve vybraných podnicích. Úkolem operativních pracovníků XI. správy bylo vybudování „agenturní sítě v objektech zájmu“, podchycení možných „nepřátelských elementů“, přičemž větší důraz měl být kladen na tzv. „novou opozici“, tj. především na učně nebo mladší dělníky, kteří mohli patřit mezi tzv. „závadovou mládež“, vyjadřovali nespokojenost se stavem společnosti, výroby apod. Součástí akce KRUH bylo i vypracování plánu případného zásahu, včetně plánu objektu s přístupovými cestami pro zásahové jednotky, vypracování informačních kanálů pro spojení s důvěryhodnými osobami v případě krizové situace a další opatření.²³ Na základě těchto poznatků by pak v případě problémů byla v určeném podniku provedena příslušná opatření, která většinou sestávala z izolace nebo propuštění „rozvratných elementů.“²⁴ Poznátky, získané agenturní sítí vybudovanou v rámci akce KRUH, byly využívány i v rámci preventivně výchovných opatření, což byla především policejní buzerace „vlasáčů“ a jiných „nepřízřusobivých pracujících“ v dotčeném podniku.

Velmi významnou oblastí kontrarozvědné činnosti XI. správy byl úsek ochrany před „podvratnou činností imperialistických rozvědek, firem a monopolů.“²⁵ Pro všechny odbory XI. správy to znamenalo hlavně sledování obchodních styků zaměstnanců v určených objektech s představiteli západních firem, popř. výzkumných institucí. Hlavní nebezpečí hrozilo z pohledu StB ve vyzrazení politicko-ekonomických informací, které mohly být následně zneužity. Velký důraz byl kladen na ochranu informačních centrál (např. Federálního statistického úřadu), odkud mohly uniknout informace o ne právě nejpriznivějším stavu ekonomiky. K běžným postupům patřilo také vyslýchání studentů nebo stážistů, kterým se podařilo vyjet za prací či studiem na Západ, přičemž někteří z nich se tam dostali právě pro příslibenou spolupráci s StB.

Pro XI. správu se postupem doby stávala stále důležitějším objektem zájmu výpočetní technika, kterou (kvůli neschopnosti socialistického bloku vyvinout a dodat vlastní výkonné počítače) jednotlivé podniky velmi často importovaly ze Západu. Státní bezpečnost sledovala vzrůstající závislost důležitých institucí na de facto „nepřátelských přístrojích“ s velikou nevolí a snažila se o maximální podchycení možného nebezpečí ze strany pronikání západních rozvědek. Důraz se kladl na zabezpečení možných úniků informací, které hrozilo v důsledku nedostatečného množství specialistů v ČSSR. Údržbu a opravy počítačů bylo totiž mnohdy nutné svěřit

23 ABS, f. XI. správa, kart. č. 15, Metodický pokyn pro plnění úkolů k zajištění plnění úkolů stanovených v akci KRUH. Štáby náčelníka XI. S SNB 1983.

24 Tamtéž, kart. č. 17, Informace o plnění úkolů v akci KRUH za I. pololetí 1985. Štáby náčelníka XI. S SNB 1985.

25 STRNAD, V.: *Kontrarozvědná ochrana čs. ekonomiky, součást ochrany výstavby soc. společnosti před podvratnou činností vnějšího a nitřního protivníka*. Rigorózní práce VŠ SNB, Praha 1980 s. 59.

„neproověřeným kádrům“, nebo dokonce zahraničním specialistům. Z hlediska StB to samozřejmě představovalo značné riziko.²⁶

S bojem proti nepřátelským rozvědkám úzce souvisí i kontrarozvědná ochrana vědeckých konferencí a sympozií a ochrana socialistické ekonomické integrace (obě problematiky zpracovával zejména 1. odbor). Na mezinárodních konferencích v oblasti přírodních, technických a ekonomických věd se příslušníci XI. správy snažili podchytit především styky vědeckých pracovníků s jejich západními protějšky, přičemž úzce spolupracovali se spřátelenými tajnými službami (např. s BStU při sledování kontaktů vědců NSR a NDR). Státní bezpečnost se snažila na konferencích verbovat vlastní agenty, popřípadě rozehrávat s vytypovanými osobami z řad cizinců zpravodajské hry. V oblasti ochrany ekonomické integrace byla hlavním úkolem ochrana informací z oblasti spolupráce RVHP, vědeckotechnické spolupráce a zabezpečení informací o platební schopnosti v rámci východního bloku, včetně hospodaření s devizami. V posledně jmenované oblasti byla provedena celostátní akce NÁVRAT, mající za úkol prověřit oprávněnost vydávání devizových příslibů pro cesty na Západ. Zjištěné nedostatky, mezi něž patřilo i vydávání příslibů neexistujícím osobám, odneslo několik vedoucích pracovníků odvoláním z funkce.²⁷

Významnou oblastí zájmu celé XI. správy bylo kontrarozvědné postižení úseku tzv. předvýrobní sféry – orgánů centrálního plánování, výzkumných ústavů (zpracovávané zejména 1. odborem) a důležitých investičních akcí. Správa se v této oblasti zaměřovala především na zkoumání příčin neplnění plánu, opoždování výzkumných a investičních projektů nebo výstavby celostátně důležitých podniků a případným mimořádným událostem, které provázely sledované stavby (zvláštní pozornost byla věnována výzkumu a výstavbě československého jaderného programu). XI. správa prověřovala i nákup zahraničních technologií a snažila se zabránit případnému úniku informací o důležitých stavbách. Do této linie spadala i kontrarozvědná ochrana většiny vědeckotechnických ústavů, kterých XI. správa s podřízenými odbory na kraj-
ských správách SNB „obhospodařovala“ více než sto šedesát.

Zatímco výše zmíněné problematiky se týkaly společně většiny odborů XI. správy, následující byly charakteristické většinou pro jeden nebo dva odbory.

Významným úsekem zájmu ekonomické kontrarozvědky byla ochrana státního monopolu zahraničního obchodu a pronikání do obchodních zastoupení zahraničních firem, které měly na starost především 2. a 2.a odbor XI. správy. Kontrarozvědnou činnost zde zaměřovali především na potírání obchodní a průmyslové špionáže „západních firem“, zastoupených buď přímo nebo prostřednictvím ZOZO. Ekonomická kontrarozvědka se rovněž snažila zabránit zahraničním společnostem v prosazování obchodních zájmů, což spočívalo především v ovlivňování zaměstnanců PZO nebo jednotlivých firem pomocí

26 ABS, f. XI. správa, kart. č. 7, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1977.

27 Tamtéž, kart. č. 27, Vyhodnocení plánu práce I. odboru za rok 1982.

úplatků či jiných výhod. Československé podniky pak nakupovaly zastaralé nebo předražené technologie (případně obojí), což způsobovalo zbytečný odliv již tak zoufale nedostačujících deviz. Při boji s korupcí velkých rozměrů narazila občas StB na limity reality normalizačního Československa. Vyšetřování úplatku dosahovalo někdy až do nejvyšších míst nomenklatury, a tak občas – po zásahu shůry – vyznělo do ztracena.

Pokud kontrarozvědné zabezpečení mezinárodních vědeckých konferencí mělo zabránit styku vědeckých pracovníků s případnými vyzvědači západních tajných služeb, měla obdobná opatření po linii mezinárodních výstav a veletrhů zabránit nežádoucímu pronikání a ovlivňování ze strany západních obchodních zástupců. Státní bezpečnost výstavy rozhodně nepodceňovala. Například roku 1978 bylo v rámci mezinárodního veletrhu Incheba v Bratislavě využito 51 tajných spolupracovníků a 46 důvěrníků, s nimiž bylo uskutečněno 151 schůzek. Během veletrhu sledovala Státní bezpečnost celkem 15 účastníků, proti nimž nasadila technické prostředky sledování a odposlechu telefonů, a několikrát uskutečnila tajné prohlídky v místě ubytování či ve výstavních stáncích.²⁸

Specifickou oblastí zájmu XI. správy v gesci 2.a odboru byla tzv. problematika EXPERTů. Jejím hlavním cílem bylo zabránit šíření „maoistických vlivů“ a zjišťování zpravodajských poznatků o čínských zahraničně-ekonomických vztazích. V realitě se zaměřovala na zpracování poznatků o hospodářské situaci a na kontrarozvědnou ochranu proti „zlobivým“ socialistickým státům – v prvé řadě Číně, ale i Jugoslávii, Rumunsku a Albánii. Operativci XI. správy sledovali delegace hospodářských specialistů z těchto zemí a „vytěžovali“ vlastní odborníky, kteří tyto země navštívili.

Přímá kontrarozvědná ochrana výrobních závodů spadala pod 3. odbor XI. správy, který se tak staral o mimořádně široké portfolio podniků. Největší pozornost byla věnována zbrojnímu průmyslu, přičemž značné zatížení připadlo na 3. odbory krajských správ na Slovensku, kde byla soustředěna největší část důležité zbrojní výroby (tanky, bojová vozidla pěchoty, raketové střely, letecké motory). Po celá sedmdesátá léta byla nejvíce sledovanou záležitostí příprava a náběh výroby projektu URAL, tedy licenční produkce tanku T-72 v Závodech těžkého strojárstva v Martině. Ze státně bezpečnostního hlediska se pozornost StB zaměřovala na co nejhlubší prověření styků zaměstnanců v této výrobě s vystěhovalci či emigranty do západních zemí, na prevenci úniků informací skrze západní firmy dodávající do těchto podniků stroje, a na předcházení, popř. vyšetřování mimořádných událostí a potíží při výrobě.²⁹

Velmi sledovanou problematikou – již od konce druhé světové války – byla těžba a doprava uranové rudy. Z pohledu Sovětského svazu šlo o jednu z nejdůležitějších agend vzhledem k roli, jakou československý uran hrál přibudování sovětského jaderného arzenálu a energetiky. Státní bezpečnost považovala vysoký stupeň ochrany za nutný také kvůli roli bývalého vedení uranového průmyslu v roce 1968. Tehdej-

28 ABS, f. XI. správa, kart. č. 26, Vyhodnocení pracovních výsledků XI. správy za rok 1978.

29 Tamtéž, kart. č. 5, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975.

šímu generálnímu řediteli Karlu Bočkovi se po okupaci sovětskými vojsky podařilo zorganizovat stávkou v odvětví, přerušit dodávky do SSSR, připravit destrukci dolů a zpracovatelských závodů. V roce 1970 byl Boček zatčen a obviněn ze sabotáže. O rok později se mu podařilo uprchnout a emigrovat do Západního Německa. V ČSSR byl v nepřítomnosti odsouzen na patnáct let odnětí svobody. Jeho spolupracovník Stanislav Vlasák takové štěstí neměl a byl odsouzen na šest let. Inženýr Boček byl samozřejmě i v emigraci prvořadým objektem zájmu StB, která se snažila získat informace o formě a frekvenci jeho styků s rodinou a bývalými spolupracovníky, a XI. správa na něho vedla svazek BUK. Kromě Bočka se XI. správa zaměřovala na obvyklé cíle – tj. bývalé funkcionáře před rokem 1968, „pravicové elementy“ apod.³⁰

Kromě těchto dvou do značné míry specifických problematik se 3. odbor staral i o ostatní odvětví československého průmyslu a zemědělství, včetně výzkumných ústavů s nimi spojenými. Z exponovaných odvětví to bylo strojírenství, těžební a hutní průmysl, energetika a chemie. Třetí odbor vyhodnocoval i příčiny problémů ve výrobě a v zásobování obyvatelstva z hlediska vnitřního obchodu. Některé závěry plynoucí z kontroly československého obchodu jsou velmi zajímavé, protože shrnují například kontrolu zmetkovitosti a z ní plynoucích reklamací u některých druhů zboží. Roku 1978 tak bylo reklamováno zboží v hodnotě převyšující pět set jedenáct milionů Kčs, přičemž největším hříšníkem byl podnik Calex Zlaté Moravce, kterému bylo reklamováno dosti neuvěřitelných 28 % (!) z dodaného zboží.³¹ Státní bezpečnost byla tedy o „výkonnosti“ naší ekonomiky vcelku dobře informována a v podstatě se ve svém hodnocení ani nesnažila přičíst tuto výslednost „pravicovým elementům“.

Oblast dopravy spadala pod 4. odbor XI. správy. Obdobně jako v průmyslu se pozornost StB zaměřovala na podchycení režimu nepohodlných osob (v oblasti ČSD to byla velká skupina bývalých členů Federace lokomotivních čet), zjišťování jejich styků, vyšetřování případů poškozování techniky a zařízení, kontroly nákupů západních technologií, styky se západními obchodními firmami a sledování poboček západních leteckých společností. Vzhledem k tomu, že část zaměstnanců železnic, mezinárodní kamionové dopravy (MKD), vodní a letecké dopravy pravidelně vyjížděla do západní Evropy, kde mohla být snadno vystavena „verbování stran nepřátelských rozvědek“, věnovala StB velké úsilí podchycení a eliminaci těchto snah. Podobně vyvíjela snahu o zachycení případného převážení exilových tiskovin a pašování zboží všeho druhu. Nelze říci, že by se jí to nějak zvláště dařilo, neboť kontrola velkého množství zaměstnanců – zejména z řad řidičů kamionů – byla mimo její personální možnosti.

Důležitým úkolem XI. správy v oblasti dopravy byla preventivní ochrana letadel před únosem a komplexní kontrarozvědná ochrana letišť v Ruzyni. Pozornost, věnovaná této problematice, byla opodstatněná, protože jen mezi lety 1977–1978 evidovala XI. správa sedmdesát dva případů pokusů o únos letadla, na kterých se mělo podílet

30 ABS, f. XI. správa, kart. č. 5, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975.

31 Tamtéž, kart. č. 8, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1978.

sto padesát sedm osob, z nichž u dvaceti tří se podezření nepotvrdilo a proti stejnému počtu bylo provedeno preventivní opatření („postrašení“ potenciálních únosců). Jedenapadesát osob bylo předáno k soudu, z nichž celkem sedmačtyřicet bylo soudy odsouzeno za pokus o únos.³² Ve stejném období došlo k únosu čtyř letadel, přičemž únosci byli odsouzeni v nepřítomnosti. Ve struktuře 4. odboru existovala také speciální skupina, která měla za úkol metodické vedení oddělení letištních kontrol (OLK) na jednotlivých letištích s vnitrostátní nebo mezinárodní dopravou v ČSSR.

V rámci ochrany spojů se práce 4. odboru zaměřovala na objekty hromadných sdělovacích prostředků (ČST, ČRo, ČTK). Po negativních zkušenostech s „pirátským“ vysíláním v roce 1968, kdy se televizní a rozhlasové vysílání načas ocitlo zcela mimo kontrolu, byly zpracovány plány preventivních opatření, která měla zabránit případnému „zneužití“ rozhlasu a televize v krizových situacích (akce VLNA).

Do gesce 5. odboru XI. správy patřila rozsáhlá agenda ochrany utajovaných skutečností (OST). Tento odbor měl kromě zajišťování zmíněné ochrany v důležitých objektech (statistické úřady, cenové úřady, Investiční banka, Federální ministerstvo práce a sociálních věcí aj.) také za úkol prověřování osob určených ke styku se státním tajemstvím a vypracování a kontrolu pravidel pro styk se státním tajemstvím, platných pro krajské správy SNB. Vzhledem k tomu, že přístup k utajování byl ze strany vedení státu značně paranoidní, bylo každým rokem prověřováno mimořádně vysoké množství osob, takže složky StB, které se „povolovací agendou“ zabývaly, měly stále dost práce.³³

V rámci prevence případného kopírování „utajovaných skutečností“ pořádal 5. odbor pravidelně akci REŽIM. Byla zaměřena na co nejúplnější podchycení rozmnožovací techniky v jednotlivých kontrolovaných organizacích. Je pochopitelné, že takto získané informace sloužily i k podchycení možných míst, kde bylo možno rozmnožovat „závadné tiskoviny“. Pro zajištění akce neváhala StB obětovat značné prostředky. V roce 1976 bylo v rámci akce REŽIM zkontrolováno 6880 podniků a organizací, u nichž bylo zjištěno 26 390 rozmnožovacích strojů všech typů. Při vyhodnocování této akce si StB posteskla, že chybí dostatečná evidence rozmnožovací techniky, která by pomohla zabránit jejímu případnému zneužití.³⁴

Do působnosti XI. správy spadal i tzv. boj proti mimořádným událostem, který mělo na starosti samostatné oddělení zabývající se především metodickou prevencí, popř. vyšetřováním závažných havárií v československém průmyslu a dopravě. Toto oddělení se rovněž podílelo na řízení celostátních bezpečnostních akcí (například

32 ABS, f. XI. správa, kart. č. 10, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1979.

33 Každá osoba, která se dle vypracovaných metodik stýkala se státním tajemstvím, ať už šlo o inženýry pracující na zbrojních nebo jinak důležitých projektech, zaměstnance finančních či statistických institucí nebo např. osoby spravující kryty civilní obrany, musela být prověřena pro styk s určitým stupněm utajení. Tak to ostatně funguje v mnohem omezenější míře dodnes. Všechny osoby prověřené pro styk se státním tajemstvím (OST) byly StB evidovány a dostaly se tak do jejich evidencí, přestože jinak se Státní bezpečností nic společného neměly.

34 Štáby náčelníka XI. správy SNB 1976. ABS, f. XI. správa, kart. č. 6.

akce OCHRANA – zaměřená na kontrolu dodržování bezpečnostních předpisů, akce POŽÁRY – zaměřená na dodržování požárních předpisů, akce SPECIÁL – zaměřená na kontrolu československé zbrojní výroby aj.)

Zrušení XI. správy SNB

Koncem osmdesátých let se na ministerstvu vnitra začala připravovat rozsáhlá reorganizace, směřující tak jako obdobná akce z počátku let šedesátých, k omezení mezitím značně rozbujelého řídicího aparátu všech složek ministerstva a k zefektivnění práce po výkonné i finanční stránce. Stejně jako ostatní složky StB, tak i XI. správa během sedmdesátých a osmdesátých let značně zbytněla. Začínala s dvěma sty osmnácti tabulkovými místy a končila s dvěma sty šedesáti, což byl nárůst o dvacet procent³⁵. V průběhu doby jí přibyl jeden odbor a počet oddělení stoupl ze čtrnácti na osmnáct.

Součástí těchto příprav byla i opětovná snaha o koncentraci kontrarozvědných součástí do jednoho celku. Její naplnění bylo uskutečněno Rozkazem ministra vnitra č. 12/1988, který ke dni 1. srpna zřizuje **Hlavní správu kontrarozvědky Sboru národní bezpečnosti (se staronovým krycím označením II. správa)**, do které byly zařazeny II., X. i XI. správa SNB. Tímto aktem tedy končí činnost XI. správy jako samostatného útvaru v rámci ministerstva vnitra a jí sledované problematiky přecházejí na jednotlivé odbory nové II. správy SNB:

- Úkoly kontrarozvědné ochrany bankovníctví, výzkumných ústavů, průmyslu a zemědělství (v podstatě původní 1. a 3. odbor XI. správy) převzal nově 5. odbor II. správy.
- Problematiky bývalého 2. a 2.a odboru (PZO, zahraniční obchod, veletrhy a výstavy) přešly na 6. odbor.
- Veškerá doprava (původně 4. odbor) na 7. odbor a ochrana státního tajemství (původně 5. odbor) na 8. odbor II. správy SNB.³⁶

Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky tak po čtrnáctiletém působení podruhé zanikla, přestože problematika byla sledována dál. Zbytnělá II. správa SNB ji přežila jen o něco málo více než rok.

Informace o fondu XI. správy

Fond XI. správy SNB spravuje oddělení archivních fondů FMV a je předkládán v badatelně ABS v Praze 1, Na Struze 3. Archiválie v něm obsažené se v naprosté většině vztahují k době existence XI. správy, tedy k letům 1974–1988. Archiválie, které mají

35 Statistická zpráva o početních stavech FMV, červenec 1988, přírůstek 1237.

36 ABS, f. A 34/1, inv. j. 498. Systematizace II. správy SNB 1988.

vztah k ekonomické kontrarozvědce z doby před vznikem a po zrušení této správy, je nutné hledat ve spisovém fondu II. správy SNB (fondy A 34, A 34/1), které se předkládají v téže badatelně. Fond tvoří jednací protokoly, písemnosti a kartotéky, jejichž původcem je v naprosté většině XI. správa.

Přestože se již předchůdci Archivu bezpečnostních složek pokoušeli o zpracování tohoto fondu, je výsledek naprosto neuspokojivý, protože došlo pouze k částečnému tematickému seřazení, bez vytvoření odpovídající archivní pomůcky. Část fondu se doposud nachází v přírůstcích, a bude se muset výhledově „dořadit“. Fond má celkem cca 36 bm, z čehož více než třetinu tvoří jednací protokoly XI. správy. Písemnosti tvoří přibližně další třetinu a zbytek fondu obsahuje nejrůznější typy kartoték, které bude potřeba blíže identifikovat.

Vzhledem k tomu, že fond není uspořádán, je do něj omezen badatelský přístup. Předložení archiválií badateli je možné pouze po předchozí žádosti ke konkrétnímu tématu a provedení archivní rešerše. V budoucnu bude nutné celý fond uspořádat nově, včetně vytvoření odpovídajících archivních pomůcek.

Tabulka č. 1

Počet konspiračních a propůjčených bytů po linii XI. správy roku 1984³⁷

útvár	konspirační byty	propůjčené byty
XI. správa	32	24
Praha 3a	7	20
Praha 3b	13	8
České Budějovice	15	19
Plzeň	35	13
Ústí nad Labem	12	50
Hradec Králové	10	19
Brno	29	59
Ostrava	37	10
XII. S 3. odbor	9	8
Bratislava	19	24
Banská Bystrica	8	30
Košice	19	12
celkem	245	296

37 ABS, f. XI. správy, kart. č. 25. Zpráva o celkové situaci v práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky na XI. správě SNB a po její linii na 3. odborech 1985.

Tabulka č. 2

Počet rezidentů a jimi řízených tajných spolupracovníků (TS) po linii XI. správy roku 1984³⁸

útvár	rezidenti	počet řízených TS
XI. správa	0	0
Praha 3a	1	0
Praha 3b	0	0
České Budějovice	1	4
Plzeň	5	11
Ústí nad Labem	3	6
Hradec Králové	0	0
Brno	4	13
Ostrava	4	3
XII. S 3. odbor	1	7
Bratislava	0	0
Banská Bystrica	2	3
Košice	5	9
celkem	26	56

38 ABS, f. XI. správa, kart. č. 25. Zpráva o celkové situaci v práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky na XI. správě SNB a po její linii na 3. odborech 1985.

Tabulka č. 3

Počet tajných spolupracovníků (TS) po linii XI. správy, způsob a doba získání³⁹

útvár	počet TS	z toho získaní					způsob získání		
		1984	1981–1983	1976–1980	1971–1975	do 1970	ideový	hmotný	kompro ⁴⁰
XI. správa	861	67	204	350	184	55	841	4	15
Praha 3a	351	39	118	116	55	23	346	5	
Praha 3b	237	18	70	114	30	5	237		
České Budějovice	245	26	70	105	38	6	244		1
Plzeň	404	34	96	127	99	48	335	38	31
Ústí nad Labem	332	19	86	132	69	27	332		
Hradec Králové	348	29	108	110	90	8	348		
Brno	701	57	152	249	200	43	701		
Ostrava	467	41	88	186	134	18	457		10
XII. S 3. odbor	164	10	39	88	26	1	164		
Bratislava	429	46	148	158	56	21	429		
Banská Bystrica	329	50	95	123	52	9	329		
Košice	311	30	75	127	67	12	311		
celkem	5179	2450	1349	1985	1100	276	5074	47	57

Pozn.: Některé chybné součty (autorem označeny šedě) jsou obsaženy již v původním materiálu.

39 ABS, f. XI. správy, kart. č. 25. Zpráva o celkové situaci v práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky na XI. správě SNB a po její linii na 3. odborech 1985.

40 Získané kompromitujícími materiály.

Objekty pod kontrolou XI. správy v roce 1981 dle odborů ⁴¹

1. odbor

Česká plánovací komise; Český úřad geodetický, topografický a kartografický; Český geologický úřad; Český cenový úřad; Český statistický úřad; Astronomický ústav; Čs. obchodní banka; Čs. vědeckotechnická společnost – ústřední rada;

Ekonomický ústav ČSAV; Federální statistický úřad; Federální cenový úřad; Fyzikální ústav ČSAV; Geografický ústav ČSAV; Geodetický ústav ČSAV; GEOINDUSTRIA; INGORA – ústav pro automatizaci řízení v průmyslu; INOVA – výzkumný a vývojový podnik; Institut řízení Praha; INTERKOSMOS; Investiční banka; Kartografie Praha; Ministerstvo financí ČSSR; Ministerstvo financí ČSR; Ministerstvo pro technický a investiční rozvoj; Podnik výpočetní techniky; Početnická a organizační služba; Státní banka československá; Státní plánovací komise ČSSR; Státní arbitráž ČSSR; Státní arbitráž ČSR; TERPLÁN; Úřad pro vynálezy a objevy; Ústav pro ekonomiku a řízení vědeckotechnického rozvoje; Ústav teorie informace a automatizace ČSAV; Ústav pro využití výpočetní techniky v řízení; Ústav fyziky a plazmatu ČSAV; Ústav dozimetrie záření ČSAV; Ústav pro výzkum, výrobu a využití radioizotopů; Ústav jaderného výzkumu Řež; Ústav jaderné fyziky ČSAV Řež; Ústav anorganické chemie ČSAV Řež; Ústav fyzikální chemie a elektrochemie ČSAV; Ústav makromolekulární chemie ČSAV; Ústav anorganické chemie ČSAV; Ústav organické chemie a biochemie ČSAV; Ústav teoretických základů chemické techniky ČSAV; Ústav technického rozvoje a informací; Ústav vědeckotechnických informací; Ústav státní správy; Ústav vědeckých soustav hospodaření; Ústav fyziky atmosféry; Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací; Výzkumný ústav plánování a řízení; Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický; Výzkumný ústav vývoje automatizace; Ústav fyziologie a genetiky; Ústav molekulární genetiky.

2. odbor

Československá obchodní komora; Hlavní technická správa Federálního ministerstva zahraničního obchodu; INSPEKTA – podnik pro kontrolu zboží v zahraničního obchodu; Mechanizační ústředna zahraničního obchodu; Ministerstvo zahraničního obchodu; Ústřední celní správa; Výzkumný ústav pro zahraniční obchod; a dále 25 podniků zahraničního obchodu; ČECHOFRACHT a další.

41 ABS, f. XI. správy, kart. č. 42. Přehled objektů v hl. m. Praze určených do odpovědnosti za ochranu XI. správě SNB 1981.

2.a odbor

ITT Standart; L. M. Ericsson.

3. odbor

AGROPROJEKT; Balírny obchodu; Centrální energetický dispečink; České energetické závody, České plynárenské podniky; Český báňský úřad; Český úřad bezpečnosti práce; Čs. komise pro atomovou energii; ENERGOPROJEKT; CHEMOPETROL; CHEMOPROJEKT; Institut průmyslového designu; Inženýrské organizace strojírenství; KERAMIKA; Mezinárodní agentura pro atomovou energii ve Vídni; Ministerstvo elektrotechnického průmyslu ČSSR; Ministerstvo hutnictví a těžkého průmyslu ČSSR; Ministerstvo lesního a vodního hospodářství ČSR; Ministerstvo obchodu ČSR; Ministerstvo paliv a energetiky ČSSR; Ministerstvo průmyslu ČSR; Ministerstvo stavebnictví ČSR; Ministerstvo všeobecného strojírenství ČSSR; Ministerstvo výstavby a techniky ČSR; Ministerstvo zemědělství a výživy ČSSR; Ministerstvo zemědělství a výživy ČSR; OSEVA; PLYNOPROJEKT; Plemenářský podnik Hradištko; Potravinářský obchod; POTRAVINOPROJEKT; Projektový a inženýrský podnik; Ředitelství výstavby pracovišť; Státní energetická inspekce; Státní výzkumný ústav pro stavbu strojů; Státní veterinární správa; Spojený ústav pro jaderný výzkum Dubno; Správa federálních hmotných rezerv; Stavební geologie; Technicko-ekonomický ústav těžkého strojírenství; Tranzitní plynovod; Ústav pro výzkum a využití paliv; Ústav stavebních informací; Ústav pro hydrodynamiku; Ústav teoretické a aplikované mechaniky; Ústav termomechaniky; Ústřední informační středisko pro jaderný program; Ústřední ústav geologický; Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský; Výzkumný ústav ekonomiky, paliv a energetiky; Výzkumný ústav technicko-ekonomický chemického průmyslu; Výzkumný ústav Pozemních staveb; Výzkumný ústav rostlinné výroby; Výzkumný ústav obchodu; Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství; Výzkumný ústav živočišné výroby; Výzkumný ústav potravinářský; Výzkumný ústav zemědělské techniky; Zemědělské zásobování a nákup; TESLA; Výstavba dolů uranového průmyslu; PRAGA-UNION; Obchod Průmyslovým zbožím;

4. odbor

Automatizace železniční dopravy; ČSA; Letiště Praha; ČESMAD; Elektrifikace železnic; Hospodářská ústředna železnic; Meziměstské a mezinárodní telefonní a telegrafní ústředny; Ministerstvo dopravy ČSSR; Ministerstvo spojů ČSSR; NADAS; Správa dálkových kabelů; Správa radiokomunikací; Státní ústav dopravního projektování; Ústřední ředitelství spojů; Ústřední ústav železničního zdravotnictví; Ústřední výpočetní středisko dopravy; Ústřední zúčtovna vozů; Výzkumný ústav železniční; Výzkumný ústav dopravní; Výzkumný ústav spojů; Závody letecké dopravy a přepravy.